

Rada Petrović, dipl. istoričar umetnosti

PRISUTNOST JOGE U UMETNOSTI

Rezime: Joga je filozofski sistem koji je svoj trag ostavljao kroz vekove u različitim oblastima života. Ni umetnost nije izuzetak. Umetničke skulpture, crteži, grafike govore o umetničkim tendencijama trenutka iz kojeg proizilaze obojeni životnom filozofijom podneblja iz kojeg se rađala joga. Na seksualnost, tantra joga gleda kao mogućnost za postignuće prosvetljenja. U radu razmatramo pojavu prikazivanja ljubavnih parova na reljefima i skulpturama indijskih hramova u Kađurahu, Konaraku, Puriju. Plastika (skulpture) na tim hramovima odslikava jednu značajnu fazu u razvoju umetnosti Indije, koja ukazuje na istorijski trenutak i kulturološki fenomen u sagledavanju seksualnosti koja proističe iz joga. U radu se istražuje dublji smisao erotskih skulptura svestranije izraženih na indijskim hramovima nego bilo gde u svetu. Ukazuje se na prisutnost metafizičnosti u indijskoj kulturi koja je dala veliki prostor za izražavanje polarnosti između muškog i ženskog principa u njihovoj večitoj igri i težnji ka jedinstvu i dostizanju dubljeg duhovnog iskustva koje joga nudi. U tom kontekstu se seksualni odnos ne posmatra kao snažan akt žudnje nego ima dublji nivo kosmološke koncepcije a to je podsećanje na kosmički stvaralački čin.

Ključne reči: umetnost, joga, seksualnost, tantra joga

Uvod

Paralelnost seksualnosti, filozofskog sagledavanja Univerzuma i religijskih dogmi ključno je obeležje iskustva Indije. U indijskoj mitologiji i kosmogoniji, se težilo da sa ta prisutnost predstavi kao simbol božanske manifestacije ili kao čin prerastanja te prakse u meditativnu praksu. U iskustvu tantre, koja je proistekla iz joga, teži se dubljem smislu seksualnog simbolizma i iskustva koje za cilj ima preobražaj čoveka. Tantra ne negira, ne potire najsnažniju primarnu seksualnu energiju već je prihvata kao snažnu kreativnu snagu koja ima moć da transformiše i tom transformacijom usmeri ljudsko biće ka višem iskustvu postojanja. Integrišući snažno prisutnu seksualnost koja je već bila prisutna u narodnoj tradiciji, tantrička praksa teži da tu jaku bazičnu energiju koja pokreće sve i samo postojanje usmeri ka mističnom iskustvu. Postavlja se pitanje koji su ideali bili motivi za dekorisanje čitavih hramova reljefima i plastikom sa vrlo eksplicitnim scenama ljubavnih parova u najrazličitijim položajima.

Sve što postoji u kosmičkom poretku se shvata kao manifestacija koja proističe iz zagrljaja božanskih parova, tako da vrlo često u ikonografiji raznih škola možemo videti kao redovni prikaz božanstva u pratnji svojih šakti i u zagrljaju sa njima. U spevu Vamadevyja, jednom od najstarijih tekstova, ritualni napevi su predstavljeni odgovarajućim brojem položaja u koitusu.

Tako joni i lingam postaju simboli stvaranja sveta. Između lingama i joni postoji korelacija, oni jedno bez drugog ne mogu. Tajnom delu boginje (joni) odgovara muški organ (lingam). Kroz transcendentalno tumačenje lingam gubi svoje bukvalno značenje i postaje simbol božanske potpunosti, odnosno delotvornosti, iz koga sve izvire i u koga se sve vraća. Kroz čin obožavanja lingama teži se spoznavanju božanskog principa stvaranja. U kontekstu snažne simbolike koja je povezana sa lingamom postojali su redovni obredi (npr. pranja, mazanja puterom) sa ciljem da se simbolički čin posvećenosti pretvori u meditaciju. Lingam se često u nekim školama prikazuje kao Šiva i kao simbol njegove stvaralačke moći. Prikazujući ga kao penis erekтус, ističe se prisustvo vladanja nad čulima što je pre svega božanski aspekt.

Razvojem simbolizma, seksualnost joni se karakteriše kao talasasto kretanje kosmičkih voda sa neograničenim mogućnostima postojanja.

Na plastičnoj dekoraciji indijskih hramova možemo da vidimo skulpture bogova i boginja u naglašeno senzualnim seksualnim pozama gde se ističe bujnost oblina kojom se izražava prisustvo pulsirajuće životne energije. Figure koje su sa toliko otvorenosti i iskrenosti prikazane, kao nigde do tada, sigurno pokretale maštu posmatrača i budile različite senzacije kod njega. Tako su različite škole u okviru tantrizma različito tumačile te prikaze, tu simboliku, kao npr. u nekim školama "levog puta" gde se sve doslovno shvata i tu se alegorija i stvarna praksa vrlo često prepliću.

Bez obzira koja se vrsta tumačenja prisvaja, slike božanskih parova su uvek jasne u svom prikazivanju. Nedvosmisleno se dočarava nagonska ljudska strast koja se ne negira već se njena snaga prisvaja, koristi i preusmerava u procesu transformacije u pravcu rasta i razvoja kao smisla života. Živopisnost figura na indijskim hramovima je snažan okidač za pokretanje mašte posmatrača, bilo da se ti prikazi tumače kao bukvalno predstavljanje kroz koje sledi transformacija, bilo da upućuju na meditativno prolaženje kroz to iskustvo tada se figure tumače kao simboli doživljavanja mističnog iskustva transformacije.

Značajna je činjenica da je seksualnost, kao izrazito snažan životni nagon našla svoj izraz i integrisala se u duhovno iskustvo Indije, što se teško može reći za duhovnu praksu bilo gde u svetu. Nagonska životna energija se ovde ne potire, ne negira, već se teži njenom ovladavanju i preusmeravanju ka višim sferama postojanja. Prolazeći kroz ljubavno iskustvo, ljubavni par odaje počast i teži iskustvu božanskog ljubavnog para (Šive i Šakti, Krišne i Rade), gde je život izraz njihove večite ljubavne igre po tumačenju indijske kosmogonije. Jedan nivo tumačenja skulptura prikazanih u svojoj neposrednosti i otvorenosti bi bio sigurno taj da je život stvaranje, pokret, večita igra, ali sigurno postoji i dublji, skriveni nivo tumačenja koji nije bio lako dostupan i nije bio za svakog. Slično kao u zapadnoj gnozi, alhemiji, gde isključivo pravilnim tumačenjem rečnika simbola možemo doći do razrešenja, i ovde je bio potreban ključ za pravilno tumačenje. Skriveni jezik izražavanja, kao što možemo da vidimo u upanišadama, govori o duhu vremena, i sigurno je uticao na način izražavanja koji je bio prisutan u tantrama. Dakle, simboličan način izražavanja je imao za cilj da se istinsko znanje zaštiti i učini teško dostupnim za radoznalce i one koji nisu dorasli tom putu. Tantrе su u svom zanosu strasnih prikaza ljubavnih parova dale mogućnost takvog tumačenja koji je lako mogao da sklizne u jednu praksu koja ima samo erotski pristup, prazno orgijanje, u odsustvu pravilnog gnostičkog tumačenja i odgonetanja skrivenog jezika. I ovde je važno pravilo, kao u većini istinskih gnostičkih škola, da učenik koji pretenduje da bude iniciran, prolazi dug put posvećenosti učitelju, iskušeništvo, posvećenost praksi, meditaciji i time prolazi putanju kroz koju potvrđuje svoje kvalitete i dostojnost da bude uveden u istinsko znanje. Ključ za tumačenje tantričkih tekstova koji opisuje određene radnje (praksu) koje učenik sprovodi je poznavanje jezika i tehnika joge. Čitanje tekstova koji upućuju u tantričku praksu može da bude šokantno neupućenom čitaocu. Tantra, kao praksa proistekla iz joge, koristi se istim izrazima kao što je reč položaj (asana) prilikom opisivanja ljubavnog položaja. U praksi joge imamo asane kao položaje tela. U oba slučaja telo je oruđe procesa transformacije.

Živopisnost prikaza i umetnička lepota dekoracije, kao i tekstovi tantričkih škola, nisu mogli da ostanu imuni na doslovno tumačenje prikazanih i opisanih scena, tako da je stalno prisutno susretanje profanog i ezoteričnog. Svaki put prirodna nagonska snaga koja inicira spajanje ljubavnog para postaje za trenutak mesto proživljavanja božanskog iskustva, blaženstva vraćanja u jedno. Iskustvo blaženstva rastapanja granica, u zavisnosti kako se pristupa činu, može biti samo posledica nagonske snage u čoveku ili svesno ikustvo podignuto na nivo transcendentalnog, sa željom da se stanje mističnog iskustva produži do tačke totalne transformacije, do stanja anande.

Na plastici tantričkih umetničkih prikaza indijskih hramova dominiraju tela ljubavnih parova, bogova i boginja, koji pulsiraju životnom snagom sa težnjom da se prenesu religiska, duhovna poruka jezikom koji ima snažnu erotsku osnovu u sebi. Autori slobodno, otvoreno nadahnjuju svoje skulpture bujnim prikazima i kombinacijama parova.

U umetnosti tantrе i tantričkoj praksi žena je aktivni činilac, što se ne može reći za duhovnu praksu u oblastima koje su van duhovnog iskustva Indije. U jogiskoj praksi žena nema zabranu praktikovanja položaja, meditacije, duhovne prakse uopšte. Žena tako postaje neodvojivi deo procesa

transformacije kroz tantru kao jogisku disciplinu. Princip postojanja živih bića i svega kroz dvopolnost nosi u svojoj osnovi većitu težnju ka sjedinjavanju u *jedno*, kroz dinamiku koja ne negira tu dvopolnost. Joga nudi mogućnost transformacije nagonske životne snage u sredstvo transcencencije.

Posebnost indijskog duhovnog i religijskog doprinosa svetskoj kulturnoj baštini je što je na jedinstven način integrisala snagu života, snagu libida i seksualnosti u procesu većitog životnog ciklusa stvaranja. Seksualni naboj u duhovnoj praksi Indije se integriše kroz simboliku lingama i joni, kroz simboliku ljubavnog para u simbol večnosti života. Tek sa razvojem pojavom i razvojem psihoanalize na zapadu uvodi se u polje svesti značaj libida kao pokretačke životne snage, za razliku od Indije gde je ona našla svoj izraz vekovima unazad u duhovnoj umetničkoj praksi, prevazilazeći nivo osnovnog nagona, uzdižući se na nivo kosmičkog kreativnog čina. Savremeno doba nudi dilemu pravilnog razumevanja tekstova Kama sutre a da se ne uplovi u pornografsko doživljavanje seksualnosti.

Oblast umetničkog iskazivanja, istorijski posmatrano, bez obzira kojoj geografskoj oblasti ili vremenskom periodu pripadala, je vrlo često uključivala elemente stvarnog života u zavisnosti od perioda kojem pripada i od duha samog vremena. Stalni energetski naboj između muškog i ženskog principa, prisutan kao snažan izraz u životu svakog ljudskog bica, biva integrisan kroz umetnički izraz skulptura na pojedinim indijskim hramovima. Ovde erotičnost prikazivanja nije sama sebi svrha, već odslikava elemente snažne životne pulsacije, oblast životnog delovanja i interesovanja, podignute na umetnički nivo izražavanja. Umetnički izraz je uvek imao elemente prožimanja sa aktuelnom stvarnošću bez obzira o kojoj epohi je reč. Tako, i ovde imamo integraciju životne činjenice sa željom da se podstakne težnja ka višem duhovnom i estetskom doživljaju.

Zaključak

Tantra joga nas uči da u procesu traganja i težnji za izbavljenjem ne treba da ostane nikakva skrivena žudnja, jer sve što je čoveku dato kao aspekt postojanja može postati mogućnost za spoznavanje božanskog. Život i seksualnost su nerazdvojivi. Seksualnost daje i fizički život a i mogućnost rađanja na višoj duhovnoj ravni kroz transformaciju iste bazične energije. S kolikom god otvorenošću i slobodom odišu skulpturalne scene na indijskim hramovima, pravilno tumačenje i razumevanje traži upućenost i poznavanje tantričkog ezoterijskog znanja kroz jogu, iz čijih je tehnika kontrole daha, meditacije, praktikovanja položaja tela proistekla i sama tantra. Dakle, u radu se na plastiku (tantričke figure) gleda kao na simbole u kojima je iskazana tantrička kosmologija, stvaralačka energija predstavljena u preplitanju muške i ženske seksualnosti. Ti simboli nam govore o večnom stvaralačkom principu. Naš zadatak je da čitamo te večite poruke mudrosti joge.

Literatura:

1. Mulk Raj Ananda (1968): *Kama Kala*, Otokar Keršovani, Rijeka.
2. Giuseppe Tucci (1970): *Rati Lila*, Otokar Keršovani, Rijeka.
3. Robert A. Yelle (2003): *Explaining mantras: Ritual, Retic, and the Dream of a Natural Language in Hindu Tantra* (Religion in History, Society and Culture), Routledge, London and New York.
4. Shobita Punja (2000): *Khajuraho: The first thousand years*, Penguin Books India, New Delhi.
5. Philip Rawson (1978): *The art of tantra*, Oxford university press, UK.
6. www.yogasavezsrbije.com (pristup: 28.05.2010.)

* * *

PRESENCE OF YOGA IN ART

Summary: *Yoga is a philosophical system that left its traces in different areas of life through the centuries. Art is not an exception. Art sculptures, drawings, graphics show art tendencies of the period that they came from colored with the life philosophy of the environment that yoga came from. Tantra yoga perceives sexuality as a possibility to attain enlightenment. In this paper we observe phenomenon of the presentation of pairs in love on relief and sculptures in the Indian temples in Khajuraho, Konark, Puri. Plastic (sculptures) on that temples show one significant phase in the development of art in India, which mark a historical moment and cultural phenomenon in perception of sexuality that derives from yoga. In this paper we search for the deeper meaning of erotic sculptures more comprehensively expressed on Indian temples than anywhere in the world. We point on the presence of metaphysical in the Indian culture that gave a great space for expressing polarities between male and female principal in their eternal play and aspiration toward unity and achievement of the deeper spiritual experience that yoga offers. In that context, sexual intercourse is not perceived as a strong act of passion, but it has deeper level on cosmological conception, which is reminding on cosmic act of creation.*

Key words: *art, yoga, sexuality, tantra yoga.*